

РОЗДІЛ 6 АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.951

ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

PUBLIC AUTHORITIES OF UKRAINE IN TERMS OF BUILDING INFORMATION SOCIETY: RESEARCH METHODOLOGY

Арістова І.В.,

*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумського національного аграрного університету*

Відповідно до Стратегії розвитку інформаційного суспільства, органи публічної влади України (насамперед органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування) мають спрямовувати свою діяльність на досягнення головних цілей Стратегії: 1) підвищення якості та доступності адміністративних послуг для громадян і бізнесу; 2) розвиток електронної економіки; 3) розбудова електронного урядування; 4) спрощення процедури доступу громадян до інформації та знань за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій. У наступних нормативно-правових актах України (зокрема, Концепції розвитку електронного урядування в Україні, Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки) було конкретизовано місце та роль зазначених органів публічної влади України у реалізації національної політики розбудови інформаційного суспільства.

З огляду на постановку Урядом України нових креативних завдань перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України, які потребують нестандартних рішень, нових ініціатив, впровадження ефективного ресурсного менеджменту з використанням Інтернету речей, «розумних мереж», володіння цифровою компетенцією та навичками, виникає необхідність у залученні науковців до розробки ефективних організаційно-правових механізмів реалізації положень Стратегії та концепцій.

Прямуювання цивілізованих країн світу до інформаційного суспільства, заснованого на знанні, постає орієнтиром для юридичної спільноти України щодо формування якісних нових наукових знань та їх упровадження у практичну діяльність органів публічної влади України як відповідальних суб'єктів розбудови суспільства знання. У зв'язку з цим у статті акцентовано увагу на необхідності вироблення методології наукового дослідження правового статусу окремих органів публічної влади України задля ефективної реалізації їх основних завдань та функцій в умовах інформаційного суспільства, заснованого на знанні.

З'ясовано, що методологія наукових досліджень багатьма юристами в Україні визначається у контексті інструментарію, тобто як сукупність засобів та методів наукового дослідження. Водночас встановлено, що натеper в Україні відсутні комплексні наукові дослідження, присвячені аналізу та осмисленню правового статусу органів публічної влади України у нових умовах розбудови інформаційного суспільства. Це зумовило здійснення автором відповідного кроку у напрямі розв'язання зазначеної проблеми. Визначення мети цього наукового дослідження здійснено з урахуванням необхідності формування оновленого розуміння методології наукових юридичних досліджень, а також потреби у належному виконанні органами публічної влади України стратегічних завдань розбудови інформаційного суспільства за допомогою обґрунтованого визначення та законодавчого закріплення їх правового статусу.

Аналіз положень національного законодавства щодо розбудови інформаційного суспільства дав змогу переконатися у визначальній ролі органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування України (як різновидів органів публічної влади України) у реалізації національної політики щодо розбудови інформаційного суспільства. Встановлення основних функцій зазначених органів (управлінської, публічно-сервісної, інформаційної) зумовило висування попередньої гіпотези щодо існування у них адміністративно-правового та інформаційно-правового статусів. Базуючись на результатах раніше проведених авторських досліджень щодо методології науки «адміністративне право» та науки «інформаційне право», запропоновано у цій статті сформулювати методологію наукового дослідження правового статусу органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування України як суб'єктів адміністративного права та суб'єктів адміністративного та інформаційного права. Акцентовано увагу на тому, що предметом цієї методології є організація наукового дослідження правового статусу зазначених органів публічної влади в Україні.

У статті запропоновано конструктивне використання наявного підходу щодо формування схеми методології наукового дослідження. Встановлено, що особливості нашої сфери дослідження не впливають на перелік елементів схеми, це «характеристика наукової діяльності», «логічна структура відповідної наукової діяльності», «часова структура наукової діяльності». З'ясовано, що особливості схеми методології наукового дослідження правового статусу органів публічної влади України зумовлені існуванням різних змістовних характеристик елементів схеми, наприклад, об'єкта, предмета, засобів, методів. Акцентовано увагу на активізації використання методу моделювання, який є способом конструювання нового наукового знання, зокрема, щодо правового статусу органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в умовах інформаційного суспільства.

Зважаючи на ефективність проєктної форми організації наукового дослідження правового статусу зазначених органів публічної влади України в умовах розбудови інформаційного суспільства, досліджено окремі стадії та етапи

першої фази наукового дослідження. Це дало змогу виявити наукове протиріччя, а також сформулювати проблему: у системі наукових знань про окремі види органів публічної влади України (органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування) не враховано появу нового наукового (юридичного) знання, що зумовлене сучасною об'єктивною реальністю – розбудовою інформаційного суспільства. На концептуальній стадії наукового дослідження визначено основні засади, якими запропоновано керуватися під час розробки плану реалізації гіпотези-моделі та перевірки гіпотези.

Визначено напрями подальших досліджень часової структури наукової діяльності щодо правового статусу органів публічної влади України в умовах інформаційного суспільства, яка є невід'ємною складовою частиною схеми методології зазначеного наукового дослідження.

Ключові слова: методологія наукового дослідження, органи публічної влади, правовий статус, суб'єкт адміністративного права, суб'єкт інформаційного права, нові юридичні знання, наукова гіпотеза, метод моделювання, інформаційне суспільство.

Public authorities of Ukraine (above all, executive authorities and local self-government bodies of Ukraine) according to the Strategy of the Development of Information Society, should direct their activities towards achieving the main goals of the Strategy: 1) increasing the quality and accessibility of administrative services for citizens and businesses; 2) development of digital economy; 3) development of e-government; 4) simplification of the procedure of citizens' access to information and knowledge by the means of information and telecommunication technologies. The following regulatory acts of Ukraine (in particular, the Concept of the Development of E-Government in Ukraine, the Concept of the Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018–2020) specified the place and role of these public authorities of Ukraine in the implementation of the national policy of building information society.

Considering the fact that the Government of Ukraine has set new creative tasks for the executive and local self-government agencies of Ukraine, there is the need to involve scholars in the development of effective organizational and legal mechanisms for implementing the provisions of the Strategy and the Concepts. The movement of the civilized countries of the world towards a knowledge-based information society becomes a benchmark for the legal community of Ukraine on the formation of high-quality new scientific knowledge and their implementation in the practical activity of public authorities of Ukraine, as responsible subjects of building knowledge-based society. In this regard, the author of the article has focused attention on the need to develop the methodology for the scientific study of the legal status of certain public authorities of Ukraine in order to effectively implement their main tasks and functions in terms of knowledge-based information society.

It has been found out that the methodology of research by many lawyers in Ukraine is defined in the context of the tools, that is, as a set of tools and methods of scientific research. At the same time, it has been established that there are no complex scientific researches in Ukraine today, which are focused on the analysis and comprehension of the legal status of public authorities of Ukraine within new conditions of the development of information society. This led the author to take an appropriate step towards solving this problem. Definition of the objective of this scientific research has been realized taking into account the need to develop an updated understanding of the methodology of scientific legal research, as well as the need for the proper implementation of strategic tasks for building information society through a well-defined definition and legislative consolidation of their legal status by the public authorities of Ukraine.

The analysis of the provisions of the national legislation on the development of information society made it possible to ascertain the decisive role of the executive authorities and local self-government agencies of Ukraine (as types of public authorities of Ukraine) in the implementation of the national policy on the development of information society. Establishment of the main functions of these agencies (managerial, public and service, information) led to a preliminary hypothesis about the existence of administrative and legal, information and legal statuses. Based on the results of previously conducted research on the methodology of science of "administrative law" and the science of "information law", the author of this article has offered to form the methodology for scientific research of the legal status of executive authorities and local self-government agencies of Ukraine as subjects of administrative law and subjects of information law. Special attention has been paid to the fact that the subject matter of this methodology is the organization of scientific research of the legal status of these public authorities in Ukraine.

The author of the article has offered constructive use of the existing approach to the formation of the scheme of methodology of scientific research. It has been established that specific features of our field of research do not affect the list of elements of the scheme – it is "characteristic of scientific activity", "logical structure of relevant scientific activity", "temporal structure of scientific activity". It has been found out that the features of the scheme of the methodology of scientific research of the legal status of public authorities of Ukraine are conditioned by the existence of various substantive characteristics of the elements of the scheme, for example, object, subject matter, means, methods. Special attention has been emphasized on intensifying the use of the simulation method, which is the way of constructing new scientific knowledge, in particular, regarding the legal status of executive authorities and local self-government agencies in terms of information society.

Considering the effectiveness of the project form of organization of scientific research of the legal status of the mentioned public authorities of Ukraine in terms of the development of information society, the author has studied certain steps and stages of the first phase of scientific research. This made it possible to identify the scientific contradiction, as well as to formulate the problem: the emergence of new scientific (legal) knowledge due to today's objective reality – the development of information society in the system of scientific knowledge on certain types public authorities of Ukraine (executive authorities and local self-government agencies). At the conceptual stage of scientific research, the author has defined the basic principles that are offered to be guided in the development of the plan for the implementation of the hypothesis-model and verification of the hypothesis.

The author has determined directions of further researches of the temporal structure of scientific activity concerning the legal status of public authorities of Ukraine in terms of information society, which is an integral part of the scheme of methodology of the stated scientific research.

Key words: methodology of scientific research, public authorities, legal status, subject of administrative law, subject of information law, new legal knowledge, scientific hypothesis, modeling method, information society.

Постановка проблеми. Аналіз національного законодавства, норми якого регулюють різноманітні суспільні відносини в умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні, дав змогу усвідомити необхідність визначення місця та ролі суб'єктів публічної влади у реалізації відповідної національної політики. Наприклад, відповідно до Стратегії розвитку інформаційного суспільства [1] органи публічної влади України (насамперед органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування) мають спрямовувати свою діяльність на досягнення головних цілей Стратегії: 1) підвищення якості та доступності адміністративних послуг для громадян і бізнесу; 2) розвиток електронної економіки; 3) розбудова електронного урядування; 4) спрощення процедури доступу громадян до інформації та знань за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій. З огляду на важливість активізації впровадження електронного урядування, було розроблено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні [2] та прийнято відповідний План заходів щодо реалізації Концепції, у якому конкретизовано участь органів публічної влади як суб'єктів розбудови інформаційного суспільства.

Водночас Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки [3] також ставить перед органами публічної влади України нові креативні завдання, які потребують нестандартних рішень, нових ініціатив, впровадження ефективного ресурсного менеджменту з використанням Інтернету речей, «розумних мереж», володіння цифровою компетенцією та навичками і т.ін.

Відзначаючи, з одного боку, існування механізмів реалізації зазначених вище стратегій та концепцій, Верховна Рада України (надалі – ВРУ) у своїй Постанові [4] звертає увагу, з іншого боку, на виникнення суттєвих проблем під час реалізації національної політики розбудови інформаційного суспільства. Зокрема, йдеться про потребу практичного використання системи показників та індикаторів, що надає можливість за її допомогою оцінити і роль органів публічної влади у досягненні стратегічних цілей, і, як наслідок, управляти цим процесом. Вважаємо, що врахування позиції міжнародної організації ЮНЕСКО стосовно ролі науки, освіти та знань у розбудові інформаційного суспільства [5] сприяє усвідомленню необхідності акцентування уваги не лише на техніко-технологічному аспекті розвитку інформаційного суспільства, але й і на соціально-гуманістичному. Це зумовлює і проведення відповідних наукових юридичних досліджень щодо з'ясування особливостей правового статусу органів публічної влади України в умовах інформаційного суспільства, заснованого на знанні. На нашу думку, таке бачення шляхів вирішення проблеми дає змогу стверджувати про актуальність теми статті як з наукової, так і практичної точки зору.

Стан дослідження. Ця стаття є логічним продовженням наукових досліджень щодо методології науки «інформаційне право» [6; 7] та науки «адміністративне право» [8], а також щодо загальноправової характеристики органів місцевого самовряду-

вання як суб'єктів реалізації національної політики розвитку інформаційного суспільства в Україні [9]. Безумовно, як і у зазначених наукових роботах [6–9], було конструктивно використано знання із праць українських та зарубіжних учених з наукових галузей загальної теорії держави і права, теорії державного управління, конституційного, муніципального, адміністративного, інформаційного права, філософії, психології, системного аналізу, наукознавства (зокрема, В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, П.К. Анохіна, О.М. Бандурки, О.А. Баранова, Ю.П. Битяка, В.М. Бевзенка, К.І. Белякова, В.М. Гаращука, І.П. Голосніченка, І.С. Гриценко, О.В. Зайчука, А.І. Зеленкова, І.Б. Коліушка, В.К. Колпакова, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюка, А.Н. Кочергіна, О.В. Кузьменко, В.А. Липкана, Д.М. Лук'янця, Л.А. Луць, Р.С. Мельника, А.М. Новікова, Д.А. Новікова, Н.М. Оніщенко, Ф.І. Перегудова, В.М. Поповича, С.Л. Рубінштейна, О.М. Селезньової, А.О. Селіванова, О.Ф. Скакун, С.Г. Стеценка, Ф.П. Тарасенка, В.П. Тимошука, В.С. Цимбалюка).

Відзначаючи позитивну роль зазначених учених у становленні науки «адміністративне право», науки «інформаційне право», у роботах [6–8] уже зазначалося, що у цих науках є розуміння поняття «методологія» переважно як інструментарію. Водночас нате-пер в Україні відсутні комплексні наукові роботи, присвячені аналізу правового статусу органів публічної влади України в умовах розбудови інформаційного суспільства. Вважаємо, що авторське дослідження зазначеної проблеми, яке базується на розумінні методології наукової діяльності як вчення про організацію наукової діяльності у сфері, зокрема, адміністративного та інформаційного права [6–8], певною мірою сприятиме і поглибленню методології юридичних досліджень щодо органів публічної влади України в умовах їх реформування (насамперед децентралізації публічної влади та європейської інтеграції), і коригуванню (уточненню) їх функцій та правового статусу в умовах розбудови інформаційного суспільства.

Мега статті – визначити особливості схеми методології наукового дослідження правового статусу органів публічної влади України в умовах розбудови інформаційного суспільства, а також розкрити змістові характеристики її окремих елементів.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо за можливе акцентувати увагу у цій статті на методології дослідження окремих складових частин системи органів публічної влади, а саме органах виконавчої влади України та органах місцевого самоврядування України, оскільки саме вони є одними з основних суб'єктів розбудови інформаційного суспільства. До того ж необхідно підкреслити, що зазначені органи (з огляду на положення національного законодавства у сфері розбудови інформаційного суспільства) здебільшого є учасниками суспільних відносин, які мають управлінський, публічно-сервісний та інформаційний характер.

Насперед слід зазначити, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування України

є різновидом суб'єктів адміністративного права [10, с. 185]. Водночас останнім часом з'явилися наукові дослідження, у яких обґрунтовано, що зазначені органи, реалізуючи інформаційну функцію та постаючи суб'єктами інформаційних відносин, є суб'єктами інформаційного права [9; 11, с. 72–90; 12, с. 78–92; 193–195]. Вважаємо за необхідне підкреслити, що у юридичному середовищі відсутня узгоджена позиція щодо належності зазначених органів публічної влади України до суб'єктів інформаційного права [13, с. 321–351; 14, с. 33–52]. Таким чином, наведена ситуація постає додатковим аргументом на користь проведення ґрунтовного дослідження правового статусу зазначених органів публічної влади України в умовах розбудови інформаційного суспільства, спираючись на методологію наукової діяльності, яка буде запропонована у цій статті.

Виходячи із того, що методологія наукової діяльності у сфері адміністративного (інформаційного) права розглядається як вчення про організацію цієї діяльності [6; 8], а також зважаючи на те, що під час організації має впорядкуватися наукова діяльність у цілісну систему з чітко визначеними характеристиками, логічною структурою та процесом її здійснення [15, с. 8], у роботі пропонується таке. По-перше, розуміти організацію наукової діяльності у сфері адміністративного (інформаційного) права і як результат, і як процес. По-друге, ґрунтуючись на положеннях роботи [15, с. 9], адаптувати «схему методології наукового дослідження» для сфери адміністративного (інформаційного) права, а саме для наукового дослідження органів публічної влади України як суб'єктів адміністративного та інформаційного права. По-третє, визначити та розкрити основні елементи схеми методології наукового дослідження зазначених органів.

Слід підкреслити, що аналіз «схеми методології наукового дослідження» [15, с. 9] дав змогу переконатися, що: 1) схема враховує як статику (результат), так і динаміку (процес) організації наукового дослідження; 2) маршрут зазначеної схеми є універсальним для наукового дослідження у будь-якій сфері, у тому числі і для сфери адміністративного (інформаційного) права; 3) змістові характеристики елементів схеми можуть бути різними, залежно від сфери наукового дослідження та її напрямів. У зв'язку із зазначеним «схема методології наукового дослідження органів публічної влади України як суб'єктів адміністративного та інформаційного права» така: 1) характеристика наукової діяльності щодо вказаних органів (особливості, принципи, умови, норми наукової діяльності); 2) логічна структура наукової діяльності щодо наведених органів публічної влади України (суб'єкт, об'єкт, предмет, форма, засоби, методи, результати наукової діяльності); 3) часова структура наукової діяльності зазначених органів (фази, стадії, етапи наукової діяльності). Вважаємо за можливе, з огляду на певні обмеження щодо обсягу статті, акцентувати увагу на з'ясуванні особливостей окремих елементів наведеної схеми методології нашого дослідження.

Аналіз наявних напрацювань [15], а також власний досвід автора дають змогу стверджувати, що характеристики відповідної наукової діяльності включає такі ж самі особливості, принципи, умови та норми, як і будь-яка інша наукова діяльність. Наприклад, до особливостей можна віднести таке: а) суб'єкт дослідження має чітко визначити мету дослідження (метою нашого дослідження є отримання нового наукового знання стосовно органів публічної влади України як суб'єктів адміністративного та інформаційного права); б) дослідження має обов'язково включати аналіз наявного наукового підґрунтя та спиратися на досвід попередників; в) суб'єкт дослідження має засвоїти наукову термінологію і прискіпливо вибудувати свій понятійний апарат, зважаючи на наявність різних наукових шкіл (безумовно, під час нашого дослідження будуть проаналізовані праці науковців у сфері адміністративного (інформаційного) права); г) результати наукового дослідження мають бути впроваджені у практику. Водночас не всі наукові дослідження можуть бути оперативно впроваджені. Наприклад, наукові дослідження у сфері інформаційного права на сучасному етапі становлення цієї науки та галузі права в Україні здебільшого спрямовані на формування теорії інформаційного права, яке має стати правовим фундаментом розвитку інформаційного суспільства. Хоча, безумовно, є приклади впровадження у діяльність органів виконавчої та судової влади тощо [12; 16].

У цьому науковому дослідженні цілком підляється позиція, що сучасна наука має керуватися основними принципами наукового пізнання [15, с. 66]. На нашу думку, визначення та обґрунтування цих принципів набуває особливої значущості саме для досліджень у сфері інформаційного права, яке ще перебуває на стадії становлення. Вважаємо, що обґрунтованою є точка зору, що нове наукове знання співвідноситься: 1) з об'єктивною реальністю – принцип детермінізму; 2) з попередньою системою наукового знання – принцип відповідності; 3) з пізнаючим суб'єктом-дослідником – принцип додатковості («без суб'єкта нема об'єкта») [15, с. 72]. До речі, саме таке бачення методології науки «адміністративне (інформаційне) право» розкривається у роботах [6–8]. Варто підкреслити, що особливості розбудови інформаційного суспільства, заснованого на знаннях, потребують активізації вироблення нового, передусім, наукового знання [5], зокрема щодо суб'єктів адміністративного та інформаційного права.

Переходячи до надання змістової характеристики компонентів логічної структури наукової діяльності щодо органів публічної влади України як суб'єктів адміністративного та інформаційного права, вважаємо за доцільне передусім акцентувати увагу на особливостях засобів та методів цього наукового дослідження. Водночас слід нагадати, що у науковому середовищі саме сукупність засобів та методів наукової діяльності розглядається окремими вченими як методологія наукових досліджень [17, с. 13; 18, с. 79].

На нашу думку, розвиток науки «адміністративне право» та «інформаційне право» потребує як

зваженого використання та удосконалення наявних у інших науках (насамперед юридичних) засобів наукового пізнання, так і розробки нових. До речі, всі засоби наукового пізнання характеризуються тим, що їх створюють та застосовують задля досягнення тих чи інших цілей. Вважаємо, що в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні, у тому числі динамічного впровадження в усі сфери життя новітніх інформаційних технологій, особлива роль має належати інформаційним засобам пізнання. Саме ці засоби пізнання сприяють підвищенню ефективності наукової комунікації, значно спрощують обробку статистичних даних, зокрема щодо діяльності суб'єктів публічної влади в Україні стосовно доступу до публічної інформації, захисту персональних даних, створення різноманітних реєстрів інформації, надання публічних (інформаційних, адміністративних) послуг тощо.

На наше переконання, традиційні логічні засоби наукового пізнання мають не лише анонсуватися під час проведення наукового дослідження у сфері адміністративного права та інформаційного права (на жаль, така тенденція простежується у значній кількості дисертаційних досліджень), але й насправді використовуватися. Наприклад, це вельми важливо у процесі побудови доказів та суджень, узгодження систем знань різних наук (передусім юридичних), що притаманне сучасному рівню становлення інформаційного права в Україні.

Вважаємо, що є тісний взаємозв'язок між логічними та мовними засобами наукового пізнання. Це, зокрема, простежується під час розробки понятійного апарату науки «інформаційне право», наприклад: визначення понять «норми інформаційного права» [12, с. 43–46], «інформаційна правосуб'єктність» [11, с. 72–90], «суб'єкти інформаційного права» [11, с. 51–71] та ін. Справді, визначення понять завжди пов'язане з мовою як засобом пізнання та вираження знань.

У роботі поділяється наявна позиція щодо визначальної ролі методів дослідження, що застосовуються у будь-якому науковому дослідженні [15, с. 76]. Власний досвід наукових досліджень у галузі адміністративного права та інформаційного права [11; 12; 16], а також аналіз різноманітних наукових джерел [19] дали змогу зробити такі узагальнюючі висновки. У науковому (зокрема, юридичному) середовищі є різні класифікації методів. Вважаємо за доцільне використовувати таку класифікацію методів юридичних досліджень: загальнонаукові та спеціальні [12]. Наприклад, до загальнонаукових відносять діалектичний, системний, аналіз, синтез, логічний; до спеціальних – історично-правовий, порівняльно-правовий, формально-юридичний, моделювання. У зв'язку із проведенням наукового дослідження у сфері адміністративного та інформаційного права, що має відношення до юридичних, а отже, і до суспільних наук, слід підкреслити таке.

В умовах розвитку інформаційного суспільства, заснованого на знанні, значна увага приділяється методу моделювання, який тісно пов'язаний із експе-

риментом, тобто йдеться про так званий модельний експеримент. Водночас, на наш погляд, заслуговує на особливу увагу також і особливий вид моделювання – уявний експеримент, який допомагає виявити «у чистому вигляді» найбільш важливі, суттєві зв'язки та відношення, у думках «програти» можливі ситуації, відсіяти непотрібні варіанти [15, с. 85]. На нашу думку, цікавим як з наукової, так і практичної точки зору постає те, що метод моделювання слугує також способом конструювання чогось нового, того, що не існувало раніше у практиці. Модель органів публічної влади України, наприклад, як суб'єктів інформаційного права, справді, буде конструювати нове, а саме правовий статус органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування України ніколи раніше не досліджувався у контексті одного з інститутів інформаційного права. При цьому будуть створюватися моделі-гіпотези, що будуть виявляти механізми зв'язку між компонентами об'єкта, що досліджується, а потім перевірятися на практиці [15, с. 86]. До речі, саме у такому розумінні метод моделювання останнім часом досить широко використовується у суспільних науках.

У результаті визначено: 1) основні характеристики наукового дослідження щодо органів публічної влади України (як суб'єктів адміністративного та інформаційного права); 2) змістову характеристику основних компонентів його логічної структури.

Відповідно до схеми методології наукового дослідження виникає потреба у розкритті та опрацюванні її часової структури. Насамперед слід відзначити, що в умовах розвитку інформаційного суспільства організацію наукової діяльності щодо органів публічної влади України, як суб'єктів адміністративного та інформаційного права, доцільно досліджувати у проектній формі [6]. Тобто наукове дослідження має проектуватися, а саме формується завершений цикл наукової діяльності, який визначається трьома фазами: 1) фаза проектування, результатом якої є наукова гіпотеза та модель (система), яка формує план її реалізації; 2) технологічна стадія – перевірка гіпотези (реалізація системи); 3) рефлексивна фаза – проведення оцінки: чи потрібно коригування гіпотези (моделі) [15, с. 22].

Аналіз праць науковців [15] дав змогу переконатися, що логічна структура першої фази загально визначена і вона є універсальною для всіх галузей знань і для адміністративного та інформаційного права: виявлення протиріч – постановка проблеми – визначення об'єкта та предмета дослідження – формулювання його мети – побудова наукової гіпотези – визначення задач дослідження. Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на тому, що на цій фазі проектується система наукового знання щодо органів публічної влади України як суб'єктів адміністративного та інформаційного права, яку саме має намір побудувати дослідник (суб'єкт). Слід також підкреслити, що фаза проектування включає до себе такі основні стадії: 1) концептуальна; 2) побудова гіпотези; 3) конструювання; 4) технологічна підготовка дослідження. До речі, назви стадії взято із публікації з системного аналізу [20].

Концептуальна стадія нашого дослідження передусім включає попередній етап – визначення типу дослідження. Зважаючи на критерій «теорія – практика», наше дослідження належить більшою мірою до типу фундаментальних; за критерієм «загальності» має дисциплінарний рівень значущості.

Наступний етап пов'язаний із найважливішим методом пізнання – виявленням наукових протиріч. Сучасний стан розвитку юридичної науки в Україні свідчить про те, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування України розглядаються переважно як суб'єкти адміністративного права [14, с. 33–52]. Водночас зазначені органи є учасниками і інформаційних відносин, які динамічно формуються в умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні, про що свідчать, зокрема, положення відповідних нормативно-правових актів (наприклад, Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [21]).

Деякі фахівці в галузі адміністративного права, визнаючи, з одного боку, участь органів виконавчої влади в інформаційних відносинах, з іншого боку, вважають, що правове регулювання інформаційних відносин за участю зазначених органів пов'язане з реалізацією норм адміністративного права. Тобто йдеться про те, що: 1) правовою формою інформаційних суспільних відносин є адміністративні правовідносини; 2) органи виконавчої влади України є суб'єктами адміністративних правовідносин, а отже, і суб'єктами адміністративного права [22; 23].

На нашу думку, слід насамперед враховувати те, що інформаційні відносини не є предметом адміністративного права, що підтверджується аналізом цього предмета, який наведений, наприклад, у роботі [24, с. 25–32]. Це означає, що суб'єкти інформаційних відносин можуть бути адресатами права, тобто тими, які перебувають під дією права [25, с. 509–510], а саме інформаційного права. Вони визнаються як абстрактна правова особа, можливий носій інформаційних прав та обов'язків. Для цього дослідження це означає, що органи публічної влади України за певних умов можуть бути суб'єктами інформаційного права, а також потенційними суб'єктами інформаційних правовідносин. Тобто, незважаючи на те, що зазначені органи публічної влади України загальнознані у юридичному середовищі суб'єктами саме адміністративного права, є всі підстави для дослідження зазначених органів і як суб'єктів інформаційного права.

До речі, згодом, після концептуальної стадії дослідження, буде опрацьовуватися стадія побудови гіпотези та формуватися модель (система), яка формує план її реалізації. Варто підкреслити, що саме на цій стадії і з'явиться можливість висунути гіпотезу, відповідно до якої зазначені органи публічної влади України можуть бути під час розбудови інформаційного суспільства і суб'єктами адміністративного права, і суб'єктами інформаційного права. А вже на технологічній стадії – здійснити ґрунтовну її перевірку.

Водночас на концептуальній стадії нашого наукового дослідження вважаємо за доцільне визначити основні засади, якими пропонуємо керуватися під час розробки плану реалізації моделі та перевірки гіпотези. На нашу думку, слід зважати на таке:

1) існування інформаційних відносин (як одного із видів суспільних відносин) є підтвердженням фактом: а) інформаційні відносини, наприклад, виникають під час створення, збирання, оброблення, накопичення, зберігання, пошуку, поширювання інформації; отримання (на інформаційний запит) публічної інформації (є на сьогодні основними) та ін.; б) законодавчо також визнано існування інформаційних відносин, а також їх суб'єктів (зокрема, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування) та об'єкта (інформації) – ст. 4 Закону України «Про інформацію» [26];

2) значна кількість інформаційних відносин потребує свого правового регулювання; з розбудовою інформаційного суспільства в Україні зростає соціальна значущість інформаційних відносин, а отже, і необхідність їх належного упорядкування за допомогою правових засобів;

3) виникла потреба у формуванні нової галузі права – «інформаційне право», яке вважається самостійною, комплексною галуззю права, якій притаманний свій специфічний предмет та методи, які запозичені з інших фундаментальних галузей права, – імперативний та диспозитивний [12, с. 45]; специфічні групи інформаційних відносин являють відособлений предмет регулювання, який водночас тісно взаємодіє з іншими галузями права;

4) є класифікація норм права «за предметом правового регулювання» (тобто за галузями права): норми конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного, інформаційного права та ін. [27, с. 281];

5) поняття «норми інформаційного права» тлумачиться таким чином: це система правових норм, що регулюють на комплексній основі дозволи, позитивні зобов'язання та заборони, сукупність суспільних відносин, яка постає предметом інформаційного права [11, с. 31]. Виходячи із фундаментальних постулатів інформаційного суспільства, побудованого на знанні, простежується тенденція щодо перерозподілу кількості норм інформаційного права за «різними способами правового регулювання»: збільшується кількість норм, що мають диспозитивний характер [12, с. 45];

6) під нормою інформаційного права розуміється загальнообов'язкове правило поведінки, яке регулює суспільні інформаційні відносини [28, с. 40], тобто саме норма інформаційного права є регулятором суспільних інформаційних відносин. Норма інформаційного права регламентує поведінку сторін суспільних інформаційних відносин і забезпечує відповідність взаємних інформаційних прав та обов'язків суб'єктів, які виступають учасниками таких відносин [29, с. 21];

7) під інформаційним правовідношенням розуміється врегульоване нормами інформаційного права

суспільне інформаційне відношення, сформоване у нерозривній єдності правової та матеріальної (фактичної) складової частини змісту [11, с. 221];

8) поглибленню сутності інформаційних правовідносин сприяє таке: а) розуміння інформаційних правовідносин як правового засобу переведення загальних положень норм інформаційного права (об'єктивного права) в конкретні (суб'єктивні) інформаційні права та обов'язки учасників інформаційних правовідносин; б) реальні учасники інформаційних правовідносин – це суб'єкти інформаційних правовідносин; потенційні учасники інформаційних правовідносин – це суб'єкти інформаційного права, що зумовлено положеннями теорії держави і права про співвідношення понять «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідношення» [27];

9) інформаційне право, як самостійна комплексна галузь права, тісно взаємодіє передусім з профільними галузями права, а також спеціальними галузями права. Наприклад, адміністративне право взаємодіє з інформаційним правом насамперед через наявність у одному та іншому відносин субординації. Водночас взаємодія не стирає кордонів, які об'єктивно існують між сферою суспільного життя і діяльності, пов'язаної з інформацією, та іншими сферами суспільних відносин, що врегульовані нормами іншої галузевої належності. Наприклад, від адміністративного права інформаційне регулювання відрізняється тим, що, хоча у ньому і присутні відносини влади та підпорядкування, але вони стосуються «управління» лише частиною спектра інформаційних відносин, за межами яких підпорядкованість завершується [30, с. 28–30];

10) у разі неможливості досягнення мети правового регулювання за допомогою одного правовідношення виникає потреба, наприклад, у формуванні складного правовідношення [31]. При цьому може йтися про так зване комплексне правовідношення, кожна складова частина якого урегульована нормами різних галузей права, наприклад, адміністративного та інформаційного права. Якщо адміністративне правовідношення є основним, а інформаційне правовідношення – забезпечувальним (тобто виникає адміністративно-інформаційне правовідношення), то вважається, що сформоване складне правовідношення. За умови участі, наприклад, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування України в обох правовідношеннях слід вважати зазначені органи як суб'єктами адміністративного права (перше правовідношення), так і суб'єктами інформаційного права (друге правовідношення). Отже, у роботі припускається, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування України можуть бути і суб'єктами адміністративного права, і суб'єктами інформаційного права.

Вважаємо за важливе ще раз підкреслити, що, незважаючи на участь зазначених органів публічної влади України в інформаційних відносинах, ці органи значна кількість учених розглядає лише суб'єктами адміністративного права [14, с. 33–52]. У такому разі протиріччя розуміється як неузгодже-

ність, невідповідність між бажаним (з точки зору теорії інформаційного права) і реальним (що має місце в теорії адміністративного права).

Зважаючи на виявлене протиріччя, дослідник (суб'єкт) здатний визначити проблему дослідження, що характеризує ще один етап концептуальної стадії дослідження. Варто зазначити, що з гносеологічної точки зору проблема – це специфічна форма організації знання, об'єктом якого є не безпосередня предметна реальність, а стан наукового знання про цю реальність [15, с. 112]. Важливо, що саме проблема забезпечує цілеспрямовану мобілізацію колишніх знань та організацію отримання нових знань, які здобуваються під час їх дослідження. Тобто проблема виконує особливу функцію – цілеспрямовання наукового дослідження. Погоджуючись з позицією, викладеною у роботі [15, с. 113], вважаємо, що корисним є виділення певних етапів у процесі постановки проблеми:

1) постановка проблеми. Формулюванню проблеми сприяє процес пошуку питань, які наближають дослідника (суб'єкта) до найбільш адекватної фіксації невідомого знання. Наприклад, у разі наукового дослідження зазначених органів публічної влади України як суб'єктів адміністративного та інформаційного права такими питаннями можуть бути: а) чи наявні такі інформаційні суспільні відносини, суб'єктами яких є органи публічної влади України (насамперед органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування)?; б) чи впливають умови розбудови інформаційного суспільства на виникнення та інституалізацію нової функції суб'єктів публічної влади України – інформаційної?; в) чи законодавчо передбачено необхідність реалізації зазначеними органами інформаційної функції та виконання завдань в інформаційній сфері України? г) чи є необхідна умова (інформаційна правосуб'єктність) для набуття зазначеними органами статусу суб'єкта інформаційного права?; г) чи законодавчо передбачено належні інформаційно-правові повноваження органів публічної влади України для реалізації їх інформаційної функції?; д) чи спроможні органи публічної влади України реалізувати свій інформаційно-правовий статус в інформаційних правовідносинах?; е) чи можуть органи публічної влади України бути суб'єктами різних галузей права (зокрема, адміністративного, інформаційного права)?;

2) оцінка проблеми. На цьому етапі необхідним є визначення всіх необхідних для її вирішення умов. Для проведення цього наукового дослідження ми маємо визначити: а) джерела інформації. Вважаємо, що це: доктринальні дослідження з теорії держави і права, конституційного, адміністративного, цивільного, інформаційного, муніципального та міжнародного права; закони та інші нормативно-правові акти, міжнародні документи; статистичні дані; оцінки експертів (науковців і практиків); б) методи дослідження. Для нашого дослідження буде використовуватися: міждисциплінарний підхід; система загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, перелік яких було наведено вище; в) результати

проміжних та кінцевих етапів будуть обговорюватися на науково-практичних конференціях, публікуватися у провідних національних та міжнародних журналах з метою отримання зворотного зв'язку від наукового та практичного співтовариства;

3) обґрунтування проблеми, яке передбачає такі дії: а) визначення зв'язків нашої проблеми з тими, які було вирішено раніше, та тими, вирішення яких залежить від вирішення нашої проблеми. Безумовно, є зв'язки, наприклад, з проблемами дослідження суб'єктів права, суб'єктів адміністративного права, реалізації правового статусу різноманітних суб'єктів права у правовідносинах. Що стосується другого аспекту, то вирішення нашої проблеми сприятиме як створенню теорії інформаційного права України (що перебуває на стадії становлення), так і належній реалізації інформаційної функції органів публічної влади України в умовах розбудови інформаційного суспільства, заснованого на знанні. Водночас органи виконавчої влади та місцевого самоврядування для досягнення мети правового регулювання можуть бути учасниками комплексних правовідносин і поставати як суб'єктами адміністративних правовідносин, так і інформаційних (що було зазначено раніше); б) доведення наукової або практичної потреби та значущості розв'язання проблеми. На нашу думку, потреба у вирішенні нашої проблеми зумовлена необхідністю формування правового підґрунтя розбудови інформаційного суспільства, визначальною складовою частиною якого у цивілізованих країнах світу постає інформаційне право. Інформаційне право, з одного боку, є невід'ємним складником національної системи права, з іншого боку, є системним утворенням, невід'ємними елементами якого є, серед іншого, інститути інформаційного права, зокрема, інститут правового статусу відповідних суб'єктів (наприклад, органів публічної влади України). Отже, очевидно, що є об'єктивна потреба у проведенні дослідження зазначених органів публічної влади України як суб'єктів інформаційного права.

З іншого боку, досягнення стратегічної мети щодо впровадження електронного урядування (за нашою попередньою гіпотезою) потребує реалізації як інформаційно-правового статусу зазначених органів, так і адміністративно-правового. Проблема полягає у наявності незмінної позиції окремих фахівців з адміністративного права щодо включення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування лише до системи суб'єктів адміністративного права, незважаючи на наявність та становлення нової галузі права – інформаційного права. Іншими словами, оскільки проблема (як зазначалося вище) – це специфічна форма організації знання, об'єктом якого є стан наукового знання про предметну реальність [15, с. 112], то можна стверджувати таке. У системі наукових знань про окремі види органів публічної влади України (органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування) не враховано появу нового наукового (юридичного) знання, що зумовлено сучасною об'єктивною реальністю,

а саме: 1) стрімким проникненням інформації в усі сфери суспільного життя; 2) динамічним розвитком новітніх інформаційних технологій; 3) цифровізацією суспільства та держави; 4) активізацією становлення інформаційної функції держави і права; 5) формуванням інформаційної сфери суспільного життя, зростанням ролі її інформаційних відносин та необхідністю їх правового регулювання за допомогою норм нової, самостійної комплексної галузі права – інформаційного права; 6) становленням інститутів інформаційного права, в тому числі інституту правового статусу відповідних суб'єктів (зокрема, органів публічної влади України).

Наступним етапом концептуальної стадії постає структурування проблеми. Йдеться про те, що після локалізації проблеми доцільно, відповідно до логіки наукового дослідження, побудувати своєрідний «мережевий графік» вирішення підпитань. Безумовно, складно передбачити всі такі питання на початку дослідження. Тому цей пошук триває протягом усього процесу вирішення проблеми. Вважаємо, що для нашого дослідження такими питаннями, наприклад, постають: 1) чи є класифікація правового статусу, правосуб'єктності за критерієм «галузі права»; 2) що є предметом галузі інформаційного права?; 3) чим інформаційна функція суб'єктів публічної влади відрізняється, наприклад, від управлінської?

Отже, було висвітлено особливості перших етапів концептуальної стадії фази проєктування наукового дослідження органів публічної влади України (органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування) як суб'єктів адміністративного та інформаційного права. Варто підкреслити, що було зроблено лише перший крок у напрямі формування методології наукового дослідження конкретної проблеми у сфері адміністративного та інформаційного права у контексті проєктної форми організації відповідного дослідження. Усвідомлюючи наявність різних підходів до визначення методології юридичних досліджень, пропонуємо активізувати зусилля науковців у напрямі їх тестування та вибору найефективніших. Водночас важливим є і зворотний зв'язок щодо отриманих у цій статті результатів. На нашу думку, основні результати наукового дослідження такі.

Висновки. Виходячи із того, що методологія наукової діяльності у сфері адміністративного та інформаційного права розуміється як вчення про організацію наукової діяльності, а також ґрунтуючись на наявному підході щодо формування схеми методології наукового дослідження, було встановлено: а) маршрут схеми методології наукового дослідження правового статусу органів публічної влади України (на прикладі органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування) включає характеристику наукової діяльності щодо зазначених органів, логічну структуру відповідної наукової діяльності та часову структуру зазначеної наукової діяльності; особливості сфери дослідження не впливають на маршрут схеми; б) поява особливостей схеми методології наукового дослідження правового статусу

зазначених органів публічної влади України пояснюється наявністю різних змістових характеристик елементів схеми, наприклад, об'єкта, предмета, засобів, методів та ін.; в) особливості генерування наукового знання щодо правового статусу зазначених органів публічної влади України в умовах розбудови інформаційного суспільства пов'язані із необхідністю дотримання під час наукового дослідження основних принципів наукового пізнання (принцип детермінізму, принцип відповідності, принцип додатковості).

З'ясовано нову роль засобів та методів наукового дослідження правового статусу зазначених органів публічної влади України: інструментарій є однієї зі складових частин логічної структури наукового дослідження (суб'єкт, об'єкт, предмет, форма, засоби, методи, результати наукової діяльності), а не є визначальним під час трактування поняття «методологія». Акцентовано увагу на необхідності активізації використання методу моделювання, який є способом конструювання нового наукового знання, зокрема, щодо правового статусу органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в умовах інформаційного суспільства.

Зважаючи на ефективність проєктної форми організації наукового дослідження правового статусу зазначених органів публічної влади України в умовах розбудови інформаційного суспільства, досліджено окремі стадії та етапи першої фази наукового дослідження, що дало змогу встановити таке: а) виявлення наукових протиріч – найважливіший метод пізнання; з'ясовано, що протиріччя у нашому

дослідженні розуміється як неузгодженість, невідповідність між бажаним з точки зору теорії інформаційного права (органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування України в умовах інформаційного суспільства можуть бути і суб'єктами інформаційного права, і суб'єктами адміністративного права) і реальним, що має місце в теорії адміністративного права (зазначені органи публічної влади України є лише суб'єктами адміністративного права, навіть коли постають суб'єктами інформаційних відносин); б) на концептуальній стадії наукового дослідження визначено основні засади, якими запропоновано керуватися під час розробки плану реалізації гіпотези-моделі та перевірки гіпотези; в) виявлене наукове протиріччя сприяло постановці, оцінці та обґрунтуванню проблеми нашого дослідження; оскільки проблема – це специфічна форма організації знання, об'єктом якого є стан нового знання про предметну реальність, то формулювання проблеми таке: у системі наукових знань про окремі види органів публічної влади України (органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування) не враховано появу нового наукового (юридичного) знання, що зумовлене сучасною об'єктивною реальністю – розбудовою інформаційного суспільства.

Наступні публікації будуть присвячені подальшому дослідженню часової структури наукової діяльності щодо правового статусу органів публічної влади України в умовах інформаційного суспільства, яка (часова структура) є невід'ємною складовою частиною схеми методології зазначеного наукового дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> (дата звернення: 14.09.2019).
2. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Постанова КМУ від 14 січня 2009 року № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80> (дата звернення: 20.09.2019).
3. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://goo.gl/zoUzYE> (дата звернення: 25.08.2019).
4. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» : Постанова Верховної Ради України від 31 березня 2016 року № 1073-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-19> (дата звернення: 22.09.2019).
5. Арістова І.В. Організаційно-правові механізми ЮНЕСКО щодо розвитку інформаційного суспільства: орієнтир для України. *Правова інформатика*. 2009. № 1. С. 17–21.
6. Арістова І.В. Становлення науки «інформаційне право»: питання методології. Ч. I. *Публічне право*. 2016 р. № 2. С. 245–250.
7. Арістова І. В. Становлення науки «інформаційне право»: питання методології. Ч. II. *Публічне право*. 2016 р. № 3. С. 232–243.
8. Арістова І.В. Наука «адміністративне право»: питання методології. Питання адміністративного права. Книга перша. Харків : Право, 2017. С. 12–29.
9. Арістова І.В., Запара С.І. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти реалізації національної політики розвитку інформаційного суспільства в Україні: цілі, завдання, функції, повноваження, напрями удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Вип 43 (2). С. 16–28.
10. Адміністративне право України. Академічний курс : підручнику 2-х т. Т. 1: Загальна частина. / Ред.кол.: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ : ТОВ «Юридична думка», 2007. 592 с.
11. Арістова І.В., Кузнецова М.Ю. Реалізація інформаційно-правового статусу органів виконавчої влади України в інформаційних правовідносинах : монографія / За заг. ред. І.В. Арістової. Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2015. 250 с.
12. Арістова І.В., Стадник Р.І. Органи виконавчої влади України як розпорядники публічної інформації: теоретико-правові та практичні питання : монографія / За заг. ред. І.В. Арістової. Київ : Видавничий центр НУБіП України 2018. 233 с.
13. Мельник Р.С. Система адміністративного права України : монографія. Харків : Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2010. 398 с.
14. Мельник Р.С. Новий погляд на «вічну» проблему : предмет адміністративного права. Питання адміністративного права. Книга друга. Харків : ТОВ «Оберіг», 2018. 182 с.
15. Новиков А.М., Новиков Д.А. Методологія наукового дослідження. Москва : Либроком, 2009. 280 с.

16. Арістова І.В., Белявська С.Ю. Удосконалення судового управління в Україні: організаційно-правові засади впровадження інновацій : монографія / За заг. ред. І.В. Арістової. Київ : НУБіП України, 2016. 194 с.
17. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права : навчально-методичний посібник (за кредитно-модульною системою). Київ : Аттика, 2007. 412 с.
18. Ліпкан В.А., Залізняк В.А. Систематизація інформаційного законодавства України : монографія / За заг. ред. В.А. Ліпкана. Київ : ФОП О.С. Ліпкан, 2012. 304 с.
19. Юридический научно-практический словарь-справочник (основные термины и понятия) / Под общей ред. О.Ф. Скакун. Харьков : Эспада, 2007. 488 с.
20. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ. Москва : Высшая школа, 1989. 367 с.
21. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 року. URL: <https://goo.gl/oPp05P> (дата звернення: 25.07.2019).
22. Біленська Д.О. Адміністративно-правове регулювання інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2016, 21 с.
23. Галинська К.Ю. Адміністративно-правове забезпечення інформаційного правопорядку в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2016, 18 с.
24. Стеценко С.Г. Сучасний погляд на предмет адміністративного права. *Публічне право*. 2016. № 1. С. 20–26.
25. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства : учебник. Москва : Норма, 2004. 552 с.
26. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року. URL: <https://goo.gl/ht1D7a> (дата звернення: 22. 09.2019).
27. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. / Пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
28. Алексеев С.С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве. Москва : Юрид. лит., 1989. 287 с.
29. Кохановська О.В. Концепція інформаційних правовідносин у сучасній правовій доктрині. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. Хмельницький, 2004. № 4 (12). С. 19–25.
30. Городов О.А. Основы информационного права России : учебное пособие. Санкт-Петербург : Юридический центр-пресс, 2003. 305 с.
31. Арістова І.В. Теоретико-правові засади інформаційних правовідносин. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері та основи інформаційної деліктології : колективна монографія. Київ : КВУЦ, 2019. С. 36–62.